

**QORTI CIVILI
PRIM'AWLA
ONOR IMHALLEF ANNA FELICE**

Illum 17 ta' April, 2023

Rikors Guramentat Nru: 47/2013 AF

Joseph Camilleri

Albert Philip Camilleri

Mary Grace mart Richard Catania

u

David Camilleri

VS

John Camilleri

Il-Qorti:

Rat ir-rikors maħluf ta' Joseph Camilleri, Albert Philip Camilleri, Mary Grace mart Richard Catania u David Camilleri, li permezz tieghu wara li gie premiss illi:

Fit-tmienja u ghoxrin (28) ta' Dicembru tas-sena elfejn u ghaxra (2010) mietet Elizabetta *sive* Liza Pace, bint il-mejtin Giovanni u Grazzia neè Pace, detentrici tal-karta ta' l-identità bin-numru 357417M, u li kellha l-età ta' tlieta u disghin (93) sena, kif jirrizulta mic-certifikat tal-mewt hawn anness u mmarkat bhala **Dok A1**.

L-imsemmija Elizabetta *sive* Liza Pace kienet xebba u ma kellhiex tfal, u halliet warajha lil hutha Caterina Pace u Giuseppa Camilleri ma' min qattghet hajjitha, u l-hames neputijiet taghha li huma l-atturi u l-konvenut f'din il-kawza.

Mir-ricerki testamentarji (**Dok A2**) dwar l-istess Elizabetta *sive* Liza Pace jirrizulta illi fit-tmintax (18) ta' Frar tas-sena elfejn u disgha (2009), gewwa l-Mosta *Central Home* fejn kienet tirisjedi, sar testament (**Dok A3**) quddiem in-Nutar George *sive* Jurgen Galea, f'liema testament hemm miktub li t-testatrici qed thassar kull testament iehor li ghamlet qabel, qed thalli b'titolu ta' legat a favur tan-neputi taghha Joseph Camilleri is-sehem li kellha mill-fond bin-numru ghaxra fi Triq Mula, Haz Zebbug, u qed tinnomina lill-konvenut John Camilleri bhala eredi universali taghha.

Meta sar dan it-testment l-imsemmija Elizabetta *sive* Lisa Pace ma kellhiex l-uzu tar-raguni kif rikjest mill-ligi u kienet inkapaci li taghmel testament, kif jirrizulta mic-certifikati medici annessi u kif ser jigi ppruvat waqt it-trattazzjoni tal-kawza.

Fil-fatt dan it-testment sar biss fuq l-inizjattiva u bl-organizzazzjoni tal-konvenut waqt li Elizabetta *sive* Lisa Pace kienet fi stat ta' inkapacità fil-Mosta *Central Home* u kien fil-fatt parti minn pjan ezegwit in *mala fede* mill-konvenut u martu Antoinette Camilleri sabiex japproprijaw ruhom ingustament mill-proprjetà kollha, kemm immobbli u flus, ta' l-ahwa anzjani

Giuseppa Camilleri, Caterina Pace u t-testatrici Elizabetta *sive* Lisa Pace li flimkien kellhom diversi proprjetajiet gewwa Haz-Zebbug. Digà hemm proceduri pendenti quddiem dina l-Onorabbli Qorti in konnessjoni ma' dan l-agir tal-konvenut: Rikors Guramentat Numru 352/2012 (**Dok A7**) u Rikors Guramentat Numru 203/2012 (**Dok A8**) fejn qed jigu impunjati zewg kuntratti tal-14 ta' Gunju 2010 u tal-5 ta' Lulju 2010 quddiem l-istess Nutar George *sive* Jurgen Galea, li permezz taghhom il-konvenut approprija ruhu ingustament mill-proprjetà immobbli ta' ommu Giuseppa Camilleri u zitu Caterina Pace, u qed jintalab irodd lura ukoll il-flejjes li dawwar ghalih illegalment a skapitu taghhom.

Billi l-imsemmija Elizabetta *sive* Lisa Pace ma kienitx kapaci skond il-ligi, it-testment taghha tat-tmintax (18) ta' Frar tas-sena elfejn u disgha (2009) (**Dok. A3**) huwa null u bla effett ghall-finijiet u effetti kollha tal-ligi.

Ghalhekk kellha ssir din il-kawza.

Intalbet din il-Qorti sabiex:

1. Tiddikjara u tiddeciedi illi Elizabetta *sive* Lisa Pace ma kellhiex l-uzu tar-raguni kif rikjest mill-ligi u ghalhekk ma kienitx kapaci taghmel it-testment tat-tmintax (18) ta' Frar tas-sena elfejn u disgha (2009) quddiem in-Nutar George *sive* Jurgen Galea (**Dok. A3**).
2. Tiddikjara u tiddeciedi illi l-istess testament ta' Elizabetta *sive* Liza Pace tat-tmintax (18) ta' Frar tas-sena elfejn u disgha (2009) quddiem in-Nutar George *sive* Jurgen Galea (**Dok. A3**) huwa null u minghajr ebda effett ghall-finijiet u effetti kollha tal-ligi.

Bl-ispejjez kollha, inkluzi dawk ta' l-ittra ufficjali tal-10 ta' Awwissu 2011 kontra l-konvenut illi huwa minn issa ingunt in subizzjoni, u b'rizerva ta' kull azzjoni ulterjuri spettanti lill-atturi.

Rat id-dokumenti annessi.

Rat ir-risposta mahlufa ta' John Camilleri, li permezz taghha gie eccepit illi:

Preliminarjament, l-atturi ghandhom jippruvaw l-interess guridiku taghhom skond il-ligi u dana, 'inter alia', billi jesebixxu t-testment precedenti ghal dak mertu ta' din il-kawza u li sar, skond dokument A2 esebit mill-istess atturi, madwar tlett snin qabel dak it-testment li jinsab impunjat.

Fil-mertu, ma tezisti l-ebda raguni li ghaliha t-testment datat 18 ta' Frar 2009 huwa null u minghajr effett.

Ghandu jigi ravvizat li dak mehtieg espressament mil-ligi f'dan ir-rgward huwa l-prova mhux ta' nuqqas tal-"uzu tar-raguni" imma, skond l-art. 597 tal-Kodici Civili, n-nuqqas li t-testatur jesprimi r-rieda tieghu u/jew dizordni mentali jew kundizzjoni ohra li taghmilhom inkapaci li jiehd u hsieb hwejjighom fil-mument li fih isir it-testment. Ghaldagstant it-talbiet attrici ma jistghux jigu milqughin abbazi tal-fatt li l-kawzali riportata fl-ewwel talba attrici ma tiggustifikax it-tieni taba ghad-dikjarazzjoni ta' nullità tat-testment.

Lanqas ma huwa minnu li fil-mument li fih sar l-imsemmi testment it-testatrici "*ma kellhiex l-uzu tar-raguni kif rikjest mil-ligi u ghalhekk ma kienitx kapaci li taghmel it-testment*" u dan kif jirrizulta car mhux biss mic-certifikat mediku mahrug minn Dr. J. Vella Baldacchino imma wkoll mir-ragjonevolezza tad-disposizzjonijiet testmentarji stess. B'mod partikolari, tenut kont ukoll li fiz-zmien illi fih sar it-testment id-"*decuius*" kienet sfat ghal kollox abbandunata min-neputijiet taghha salv ghal-esponenti li lanqas biss ma kienu jzuruha u li issa qed jittentaw din il-procedura biex jannullaw l-ahhar volontà taghha, il-laxxiti maghmulha a favur tal-Knisja Arcipretali ta' San Filep ta' Haz-Zebbug u tal-istess attur Joseph Camilleri huma sinjifikanti. Inoltre xhieda ta' dan it-testment kienu proprji persuni fis-servizz tal-Mosta Central Home u kieku dak li jinghar fir-rapport mediku mahrug minn Dr. Bartolo kien minnu fil-mument li fih sar it-testment mhux biss in-Nutar Jurgen Galea, li jahdem fi hdan l-ufficju tan-Nutara Mariella Mizzi li taghha t-testatrici kienet regolarment klijenta, ma kienx jippubblika tali testment imma wkoll ix-xhieda msemmijin kienu jirrifjutaw

kategorikament li jaqdu din il-funzjoni. Inoltre l-esponenti lanqas ma kienu prezenti man-Nutar meta t-testatrici esprimiet mieghu x'kienet l-ahhar volontà taghha.

L-esponenti jichdu kategorikament dak li jinsab riportat kemm minn Dr. Giacinto Bartolo u kif ukoll minn Dr. Chris Muscat u dan ghaliex dak li jinghad hemmhekk assolutament ma jistax jirreferi ghall-kundizzjoni tat-testatrici fil-mument li fih sar it-testment. Jigi nutat li Dr. Bartolo ma kellu l-ebda awtorità li johrog tali certifikat f'idejn terzi minghajr ma jikkomunika mal-esponenti bhala l-eredi tad-*"decurius"* u f'dan ir-rigward l-esponenti qed jirrizervaw kull dritt t'azzjoni spettanti lilhom kemm f'dan ir-rigward u kif ukoll fir-rigward tal-kontenut ghal kollox inveritier tal-istess rapport. Ghal kull buon fini jinghad li kieku l-istat mentali tad-*"decurius"* kien tassew daqstant gravi daqskemm jinsab rappurtat f'dan ir-rapport, x'aktarx li lanqas iz-zewg testmenti precedenti tad-*"decurius"* ma jistghu jigu kkunsidrati validi skond il-ligi. Jigi nutat ukoll li fil-21 ta' Settembru 2007, id-*"decurius"* kienet sottoskriviet kuntratt ta' divizjoni li gie wkoll sottoskritt mill-istess atturi. Ghaldaqstant huwa ghal kollox inveritier dak li jinsab rapportat fic-certifikat mediku ta' Dr. Chris Muscat u ta' Dr. Giacinto Bartolo proprju ghaliex kieku kien minnu dak hemmhekk rapportat certament id-*"decurius"* lanqas ma kienet tkun fi stat li tiffirma dan il-kuntratt u lanqas ma kienu jiffirmaw tali kuntratt il-bqija tal-partijiet. Fir-rigward tac-certifikati ta' Dr. Chris Muscat l-esponenti ma jistghux jifhmu ghal liema raguni dawn inhargu u dan peress illi f'dak iz-zmien id-*"decurius"* ma kienitx taht il-kura tal-imsemmi tabib u lanqas ma jidher li kien hemm ebda kuntatt bejn l-atturi u l-istess *"decurius"*. F'dan ir-rigward ukoll l-esponenti qed jirrizervaw id-drittijiet kollha taghhom skond il-ligi.

L-eccezzjonijiet surreferiti qed jigu mressqin interament minghajr pregudizzju ghal xulxin u minghajr pregudizzju ghad-drittijiet tal-esponenti sabiex fi kwalunkwe kaz jigu kumpensati ghas-servigi minnhom rezi lid-*"decurius"* u li fir-rigward tal-istess esponenti qeghdin minn issa jirrizervaw id-drittijiet kollha taghhom.

It-talbiet attrici huma infondati fil-fatt u fid-dritt u ghandhom jigu michuda.

Salv eccezzjonijiet ulterjuri.

Semgħet ix-xhieda.

Rat l-atti kollha.

Rat in-noti ta' sottomissjonijiet.

Rat illi l-kawża tħalliet għas-sentenza.

Ikkunsidrat illi f'din il-kawża l-atturi qegħdin jittentaw jimpunjaw it-testment tad-defunta Elizabetta Pace li rregolat is-suċċessjoni tagħha b'testment datat 18 ta' Frar 2009 in atti tan-Nutar George *sive* Jurgen Galea, li bih hija ħatret lill-konvenut bħala l-eredi universali tagħha waqt illi ħalliet b'legat favur l-attur is-sehem tagħha mid-dar bin-numru 10 fi Triq Mula, Żebbuġ. L-atturi qegħdin jallegaw illi d-decujus ma kelliex il-kapaċità u l-pieni poteri mentali sabiex tagħmel testment. Hija l-fehma tagħhom illi fl-atti hemm provi b'saħħithom biżżejjed sabiex tingħleb il-preżunzjoni li t-testatrici kellha l-kapaċità testamentarja u dan kawża ta' *dementia* li fixklet u alterat il-kapaċitajiet mentali tagħha.

Il-konvenuti sfidaw lill-atturi sabiex preliminarjament jagħmlu l-prova tal-interess ġuridiku tagħhom fil-proċeduri odjerni. Fil-mertu l-konvenuti eċċepew illi t-testment impunjat huwa validu u li t-talbiet attriċi għandhom jiġu miċħuda.

Għal dak illi jirrigwarda l-interess ġuridiku tal-atturi fil-kawża odjerna, l-atturi ppreżentaw in atti kopja ta' żewġ testmenti wieħed datat 5 ta' Settembru 2000 u ieħor datat 1 ta' Frar 2006, it-tnejn in atti tan-Nutar Dottor Mary *sive* Mariella Mizzi minn liema jirriżulta li t-testatrici nnominat lin-neputijiet tagħha *ossia* l-atturi Joseph, Albert, David u Mary Grace Catania neé Camilleri, u lill-konvenut John Camilleri, ilkoll aħwa Camilleri bħala eredi universali tal-ġid kollu tagħha.

Din il-Qorti hija sodisfatta illi l-interess ġuridiku tal-atturi tnissel mill-fatt illi bit-testment tat-18 ta' Frar 2009 huma ġew esklużi¹ mill-wirt ta' Elizabetta Pace u għalhekk qegħdin jattakkaw il-validità tal-aħħar testment tagħha.

Tqis għalhekk illi l-ewwel eċċezzjoniji mhijiex fondata u għalhekk għandha tiġi miċhuda.

Mill-provi jirriżulta illi Elizabetta Pace, xebba, tiġi z-zija materna tal-partijiet f'din il-kawża. Hija kienet mara sempliċi qalbha tajba, ta' ftit skola u li dejjem ħadmet fir-raba u kienet taqla' l-għixien tagħha mill-prodott kultivat minnha. Huwa paċifiku bejn il-partijiet illi sal-mewt ta' Elizabetta Pace il-familja kienet magħquda. L-inkwiet inqala' meta nfetaħ it-testment ta' Pace u rriżulta li din kienet innominat lill-konvenut bħala l-eredi universali tagħha u saħansitra eskludiet mill-wirt tagħha lil ħutha li flimkien magħhom dejjem għexu fl-istess fond.

L-atturi lkoll xehdu illi sussegwentment għal mewt ta' oħtha Philippa Pace fis-sena 2007, Elizabetta Pace ħaditha wisq bi kbira tant illi ntefġhet fis-sodda u minn hemm bdiet sejra lura. Jispjegaw illi Elizabetta Pace kienet tinsa ħafna, tħawwad u taġixxi b'tali mod li ma jagħmilx sens. Jirrakkontaw illi kienet tqum f'nofs ta' lejl u tmur issajjar waqt illi fl-istess ħin tħalli l-borma vojta fuq in-nar, jew inkella kienet tqum mal-lejl, taqbad il-kutri u ġgorrhom magħha. Jgħidu wkoll illi apparti li kienet ferm batuta mis-smiġħ, waslet ukoll f'punt illi lanqas baqgħet tagħraf il-familjari tagħha stess. Fil-fehma tal-atturi saħħet Elizabetta Pace kompliet sejra lura meta fis-sena 2008 żelqet fil-bitħa wara li marret sabiex titma' l-annimali. Minn hemm kien meħtieġ li tqatta' ftit jiem rikoverata ġewwa l-isptar Mater Dei sakemm ġiet trasferita ġewwa l-isptar Karen Grech għar-rijabilitazzjoni. Jgħidu illi saħħitha marret lura tant li ma kinitx aktar tajba biex tirritorna lura d-dar u għalhekk daħlet fid-dar tal-anzjani Central Home, il-Mosta sakemm fl-aħħar xhur ta' ħajjitha ġiet trasferita għall-isptar San Vincenz de Paul stante illi kienet teħtieġ kura akbar. Hija mietet fl-eta' ta' 93 sena.

¹ Dan għajr għall-attur Joseph Camilleri li bis-saħħa tat-testment tat-18 ta' Frar 2009 wiret is-sehem ta' Elizabetta Pace mill-fond numru 10, Triq Mula, Żebbuġ.

L-atturi kkonċentraw il-provi tagħhom fuq allegazzjoni ta' inkapaċità mentali kkawżata mid-*dementia* li rrendiet lil Elizabetta Pace inkapaċi li tagħmel testment. Din ix-xhieda ġiet fermament ikkontestata mill-konvenut li jishaq li mhuwiex minnu li kienet tbatu bid-*dementia* u li fil-fehma tiegħu Elizabetta Pace baqgħet fi stat mentali tajjeb sal-aħħar ta' ħajjitha.

Hija evidenti t-tilwima familjari li wasslet lill-partijiet, aħwa, sabiex iduru kontra xulxin. Waqt li l-atturi qegħdin jallegaw manuvri da parti tal-konvenut sabiex jikseb vantaġġi personali, il-konvenut saħaq illi partikolarment mindu ġiet rikoverata, Elizabetta Pace ġiet abbandunata mill-familjari tagħha. Jishaq illi kienu biss hu u martu Antoinette Camilleri li baqgħu jiehdu ħsieb Elizabetta Pace u baqgħu iżuruha b'mod frekwenti. Jgħid illi din dejjem għarfithom, kellmithom u rragunat magħhom. Issokta jgħid illi kienet luċida, tiftakar il-passat, ħsiebha fiż-żiemel li darba kellha u fl-annimali tagħha. Jgħid ukoll li mhux darba jew tnejn ilmentat miegħu u ma' martu li ħadd ma kien imur iżuruha. Mill-banda l-oħra it-teżi attriċi hija fis-sens li Pace kienet dgħajfa fiżikament u anki menalment tant illi meta kienu jżuruha lanqas biss kienet tgħarafhom jew tkellimhom.

Il-Qorti tqis opportun tfakkar lill-partijiet li din il-kawża hija waħda dwar impunjazzjoni ta' testment u mhux dwar servigi fejn il-parti nteressata jeħtigilha tipprova fost l-oħrajn kemm għamlet mat-testatur sabiex tiġġustifika l-laxxitu favur tagħha. Fil-kawża tal-lum jeħtieġ unikament illi jiġi ppruvat jekk Pace kelliex il-kapaċità mentali rikjesta mil-liġi sabiex tagħmel it-testment. Kull kwistjoni oħra hija irrelevanti u semmai għandha tiġi trattata f'forum separat.

Il-liġi toħloq presunzjoni *juris tantum* favur il-kapaċità u l-inkapaċità hija l-eċċezzjoni għar-regola. Il-prinċipju regolatur f'kawżi bħal ma hija dik ta' illum fejn qegħda tintalab ir-rexissjoni tat-testment, huwa dak tal-*favor testamenti* u cioè illi għandha tiġi rispettata l-aħħar volontà tat-testatur liema espressjoni għandha titqies bħala li saret bi piena volontà. Huwa għalhekk illi l-annullament tat-testment huwa meqjus bħala ħaġa serjissima tant illi l-Qrati tagħna dejjem kienu tendenzjalment

sfavorevoli għar-rexissjoni tat-testment tant illi l-prova rikjesta mill-attur f'dan il-kamp hija waħda rigoruża ferm².

Il-prinċipji ġuridici li jirregolaw il-materja in diżamina ġew elenkati b'mod ċar fis-sentenza fl-ismijiet Carmen Josephine Cassar vs. Louis sive Lewis Naudi et, mogħtija fis-6 t'Ottubru, 2010, li rriteniet is-segwenti:

"Distingwibilment, f'aktar dettal jinsab rikapitulat illi l-prinċipji li għandhom jircievu applikazzjoni f'kazijiet ta' impunjazzjoni ta' testment minhabba insanità mentali huma dawn li gejjin:-

"1. Li l-kapaċità li wiehed jagħmel testment hi r-regola u l-inkapaċità hi l-eccezzjoni;

2. Li regola oħra fundamentali hi wkoll dik stabbilita mill-paragrafu (d) ta' l-artikolu 634, (fil-prezent l-Artikolu 597 (d) tal-Kodici Civili), li huma inkapaċi li jiddisponu b'testment dawk li fiz-zmien tat-testment ma jkunux f'sensihom, ("of unsound mind");

3. Li biex wiehed jagħmel testment ma hemmx bzonn "una mente perfettamente e rigorosament sana, ma basta quell'limitato uso della ragione che permetta la coscienza di ciò che si fa; e per valutare i diversi gradi di debolezza di mente dei testatori si deve aver riguardo alla ragionevolezza o meno delle disposizioni testamentarie" (ara sentenza tal-Qorti tal-Kassazzjoni ta' Torino ta' l-4 ta' Frar, 1871);

4. Li biex tigi stabbilita l-insanità mentali tat-testatur hemm bzonn li jirrizultaw indizji gravi;

5. Li l-qradi tagħna dejjem kienu renitenti li jammettu d-domandi biex jigi annullat testment minhabba insanità mentali tat-testatur, jekk din linkapaċità ma tkunx irrizultat b'mod cert minn fatti precizi u univoci, u ma jkunx gie pruvat li kienet tezisti fil-mument li t-testatur kien qiegħed jagħmel it-testment;

² Ara: Frank Cristiano vs Raymond Portelli et, P.A., 31 ta' Mejju 2004

(Ara d-decizjoni fl-ismijiet "**Joseph Vassallo et - vs - Avv. Dr. Victor R. Sammut et nomine**", (Appell Civili, 24 ta' April, 1950, b'ripetizzjoni ta' lenuncjazzjonijiet fid-decizjoni ta' l-istess Qorti tat-22 ta' Gunju, 1938, in re: "**Giuseppe Formosa et -vs- Giuseppe Axiak et;**")

Fis-sentenza fl-ismijiet Carmelo Mifsud et v. Maria Giordano et. deciża minn din il-Qorti fit-8 ta' Marzu, 1952, (Kollez. Vol. XXXIV.ii.404) gew registrati s-segwenti kummenti:

"Illi jidher unanimament car mid-dottrina u l-gurisprudenza li l-ligi tammetti latitudini konsiderevoli fl-interpretazzjoni ta' l-istat mentali in kwantu jirreferixxi ruhu ghall-kapacità testamentarja. Tabilhaqq, giet sostnuta b'success il-validità ta' testment maghmul minn persuna li kienet "a priori" turi kapacità dubbja, imma li gie pruvat li kellha intelligenza sufficjenti, ghalkemm inferjuri ghall-medja, ghall-ezercizzju legali tad-dispozizzjoni ta' hwejjigha. Minn dana jitnissel li l-kwistjoni kollha, f'materja ta' validità ta' testmenti, tirraggira ruhha dwar ilproblema jekk il-partikolari testatur jinsabx f'kondizzjoni mentali tali, minhabba fl-inkapacità naturali, età avanzata, mard jew insanità, li jkun kapaci li jifhem li dak li jkun qieghed ihalli bl-ahhar att tal-volontà mill-istess proprjetà tieghu jkun qieghed ihallieh lil "certa" persuna jew persuni, jekk jifhemx mentalment il-portata ta' l-estensjoni ta' l-assi tieghu, u jekk ikunx inkapaci li jifhem in-natura u l-effetti ta' l-att proprju fir-relazzjoni mal-pretensjonijiet naturali ta' dawk il-persuni li jigu eskluzi bit-testment tieghu;

... Illi r-regola mnizzla fl-Art. 634 (d) tal-Kodici Civili, Kap. 23 ta' l-Ediz. Riv. li huwa inkapaci jiddisponu minn hwejjighom dawk li ma jkunux f'sensihom, ghandha tigi provduta u sostanzjata minn min ikun qieghed jattakka t-testment minhabba fl-inkapacità. Fil-verità, it-testatur mhux interdett ghandu jigi prezunt, salva l-prova "in contrario", ta' menti sana fil-waqt tat-testment. Min jimpunja testment ghall-vizzju tal-menti tat-testatur mhux biss huwa obligat jipprova dak il-vizzju, izda l-prova tieghu ghandha wkoll

tikkolpixxi l-mument stess jew zmien prossimu meta l-istess testment jigi maghmul;

Il-ghaliex il-fatti, jew ahjar l-ezistenza ta' difetti mentali alkwantu anterjuri jew posterjuri, ghalkemm jistghu jservu ta' amminikoli, eppure ma jistghux ikunu ritenuti bhala prova pjenament konvicenti fil-kaz ta' vizzju tal-menti temporanju jew rikorrenti (ara Journal du Palais, Qorti ta' Douai, 5 ta' Mejju 1850 – Marcel, Vol. 1852, 2, 609);

... Illi għall-validità ta' testment huwa bizzejjed li t-testatur ikollu kuxjenza, jew ahjar li jkun jaf u jifhem x'ikun qieghed isir u li fil-fatt ikun sar, b'mod li mhux imprexindibilment mehtieg li l-volontà intelligenti u libera tat-testatur tkun perfettament u rigorozament sana (Annali della Giurisprudenza Italiana, Vol. XII, P.I, sez. 1, pag. 503, Kassazzjoni ta' Torin, 19 ta' Lulju 1878, in re Biale c. Rua, u Vol. IV, P. II, pag. 465, Appell Casale 20 ta' Dicembru 1866, in re Bellario utrinque). Del resto, il-kliem ta' l-Art. 634 (d) tal-Kodici Civili jidher li gew mil-legislatur adoperati f'sens assolut, b'mod li tahthom ma jistghux jaqghu persuni ohra li, ghalkemm mhux mija fil-mija rigorozament sani mentalment (bhal ma huma dawk li jbatu biex jifhmu, ta' intelligenza skarsa, ta' menti debboli, ta' idejiet strambi jew dizordinati, l-istravaganti, leccentrici, u simili), eppure ma jistghux jinghadu li huma mhumix f'sensihom. Anki l-ispirtu tad-dispozizzjoni jirrikonoxxi li huwa bizzejjed li bniedem ikun konxju tieghu nnifsu u ta' l-azzjonijiet tieghu, sabiex ikollu l-kapacità li jaghmel dispozizzjoni testamentarja."

Trattandosi hawnhekk dwar ir-rieda u l-kapacità ta' persuna li giet nieqsa u li għalhekk ma jistghux isiru fuqha aċcertamenti mediċi u legali, il-prova tal-inkapacità trid ta' bilhaqq tkun ċara, univoka u konklussiva u kull dubju għandu jimmilita favur il-validità tat-testment. Fi kliem ieħor, il-Qorti ma tistax tibbaża l-konkluzjoni tagħha dwar il-validità tat-testment fuq sempliċi konġetturi u possibilitajiet iżda trid tħares lejn jekk jirriżultawx indizji gravi li jippruvaw l-insanità tat-testatur fil-punctum

temporis u cioè fi żmien prossimu meta t-testatrici rredigiet it-testment tagħha³.

Dwar ir-raġonevolezza jingħad illi din hija wieħed mill-kriterji li għandhom jiggwidaw lill-ġudikant sabiex jasal għal deċiżjoni dwar il-kapaċità testamentarja u cioè biex jagħraf jekk fil-mument li kienet qegħda tagħmel it-testment tagħha, it-testatrici kienitx:

- i) suffiċjentement konsapevoli minn dak illi kienet qegħda tagħmel;
- ii) mill-estensjoni tal-patrimonju tagħha;
- iii) mill-mod ta' kif kienet qiegħda tirregola s-suċċjessjoni tagħha fis-sens li qegħda tħalli laxxitu lil ċerta persuna/i u li tifhem l-effett ta' dak l-att f'kuntest tal-pretensjonijiet naturali ta' dawk il-persuni li jiġu esklużi mit-testment; u
- iv) jekk kelliex il-volontà sabiex tiddetta dawk id-disposizzjonijiet – *"mhux meħtieġ illi l-volontà' intelligenti u libera tat-testatur tkun rigorożament sana"*⁴

L-impunjattività tirrikjedi prova li turi li t-testatur ma kienx jiddisponi b'dak il-mod li kieku kien konsapevoli minn dak illi kien qiegħed jagħmel⁵.

Kif ġie ritenut fis-sentenza fl-ismijiet Joseph Bonavia et vs Giovanni Bonavia et, deċiż minn din il-Qorti fl-20 t'Ottubru 1971:

"L-aħjar indizju fi kwistjonijiet simili huwa l-kontenut stess tat-testment li jista bli stranezza, bil-kontradittorjità jattesta għall-istat ta' infermita' mentali tat-testatur."

³ Ara: **Carmelina Busuttil vs Helen Portelli et**, P.A., 25 t'Ottubru 2013; **Grace Mangion pro et noe et vs Rita Sammut**, P.A., 27 t'Ottubru 2016; **Anton Ellul et vs Maria Busuttil et**, Qorti tal-Appell, 18 ta' Lulju 2017

⁴ Ara: **Mifsud vs Giordano**, *ibid*; **Charles Busuttil et vs Joan Cortis**, P.A., 2 ta' Mejju 2013

⁵ Ara **Lorenza Bonnici et vs Maria Dolores Mifsud et**, P.A. 26 ta' Settembru 2013

L-atturi jallegaw illi Elizabetta Pace għamlet it-testment li qiegħed jiġi mpunjat sforz makkinazzjonijiet u manuvri perpetrati mill-konvenut u martu sabiex jieħdu vantaġġ mill-fragilità tat-testatrici. Fin-nota ta' sottomissjonijiet tagħhom iressqu diversi argumenti dwar dan b'mod partikolari jirreferu għal kawzi oħra fil-konfront tal-konvenut fejn il-konvenut gie kkundattat għar-rifużjoni ta' flus li ħa mingħand ommu b'qerq. Għamlu referenza wkoll għal proċeduri oħra li għadhom pendenti quddiem din il-Qorti kif preseduta liema proċeduri wkoll jitttrattaw allegat qerq mill-konvenut fil-konfront taz-zija tiegħu li hija wkoll oħt ommu u oħt it-testatrici Elizabetta Pace. L-atturi qegħdin jallegaw li d-disposizzjonijiet kienu dettati mill-konvenut u ma jirriflettux ir-rieda tat-testatrici. Ikomplu jishqu kemm it-testatrici kienet mara retta li dejjem għamlet l-affarijiet b'tali mod u manjiera li ma tonqos lil hadd u li l-wirt jinqasam ugwalment bejn il-familjari. Jgħidu wkoll illi tant dan huwa minnu li stante l-fatt illi ħuha Salvu Pace ma kienx ħallha laxxitu ugwali għall-familjari tiegħu, Elizabetta Pace rat illi fit-testment tagħha tal-5 ta' Settembru 2000 innominat lill-ħames neputijiet tagħha u cioè l-partijiet f'din il-kawża bħala eredi universali tagħha. Fl-istess testment tniżżlet ukoll il-kwota tal-wirt għal kull wieħed min-neputijiet biss it-testatrici żiedet tgħid illi:

"qiegħda tagħmel id-differenza fuq indikata bejn il-kwoti rispettivi tal-werrieta universali tagħha mhux biex tagħmel preferenza bejniethom imma sabiex b'hekk l-aħwa Camilleri jispicċaw biex fl-aħħar mill-aħħar jirċievu ishma ndaqs bejniethom peress li ħuha Salvu Pace illum mejjet kien ħalla kwota ikbar lil Joseph Camilleri u t-testatrici ma taqbilx li meta eventwalment issir il-qasma tal-proprjetà ereditarja tal-familja Pace ikun hemm preferenzi u vantaġġi bejn l-aħwa Camilleri."

Sadanittant, bi qbil bejn il-partijiet kollha nteressati saret il-qasma kif trid il-liġi u kull parti giet assenjata l-porzjon li messha minn dak il-wirt in piena proprjetà. Ma jirriżultax li xi hadd mill-partijiet kien skomdu bil-mod kif saret il-qasma tant li l-konvenut xehed illi kulhadd ħalla f'idejn martu Antoinette Camilleri sabiex tiegħu ħsieb il-biċċa xogħol dwar il-qasma u kulhadd deher kuntent b'dak illi ħa.

Kif diġà ingħad il-kwistjoni hija l-validità tat-testment redatt minn Elizabetta Pace fit-18 ta' Frar 2009. Sabiex juru l-iżlealtà u l-manuvrar tal-konvenut u martu, l-atturi ġabu a konjizzjoni ta' din il-Qorti il-fatt li kien hemm diversi proċeduri fil-konfront tal-konvenut u martu sia fil-kamp kriminali kif ukoll fil-kamp civili.

Il-proċess penali fl-ismijiet Il-Pulizija vs John Camilleri u Antoinette Camilleri kien jitratta tehid ta' flus ta' Catherine Pace ossia z-zija tal-partijiet. B'sentenza tal-4 ta' Novembru 2019 il-Qorti tal-Maġistrati ddikjarat lill-imputati bħala mhux ħatja tal-akkużi kollha kif dedotti fil-konfront tagħhom. Din is-sentenza ġiet ikkonfermata mill-Qorti tal-Appell b'sentenza tal-11 ta' Frar 2020.

Intant b'sentenza tat-30 ta' Jannar 2018 fl-ismijiet Giuseppa sive Josephine Camilleri vs John Camilleri et, il-Qorti laqgħet it-talbiet u ddikjarat illi l-kuntratti ta' donazzjoni u t-testment datati 14 ta' Ġunju 2010 kienu vizzjati b'qerq dan wara li Giuseppa sive Josephine Camilleri u cioè omm il-konvenut, ġiet minnu ndotta f'ingann meta waqt illi kien mingħaliha li sejra tagħmel testment spiċċat inkonsapevolment għamlet *sia* testment kif ukoll att ta' donazzjoni dejjem favur binha John Camilleri. Waqt illi ordnat ir-rexissjoni tal-imsemmija atti, il-Qorti ordnat ukoll lill-konvenuti jħallsu lill-attriċi l-flus kollha li kienu ħadu mingħandha b'qerq. Din is-sentenza ġiet ikkonfermata fl-appell fil-11 ta' Frar 2020.

L-atturi jakkampaw fuq dawn il-fatti sabiex juru li l-konvenut ħsiebu biss li jakkwista favur tiegħu tant li saħansitra wasal inganna u qarraq bl-istess ommu. Jgħidu għalhekk illi bl-istess mod kif inganna lill-ommu seta' faċilment għamel il-manuvri kollha meħtieġa sabiex Elizabetta Pace fil-fragilità kollha tagħha, kemm dik fiżika kif ukoll dik psikika, għamlet testment li jffavorixxi lill-konvenut.

Dwar l-impunjazzjoni minħabba sugġestjoni jew pressjoni, jingħad illi semmai tippresupponi l-kapaċità tat-testatur li tant kien konxju tal-pressjoni li kien qiegħed iġarrab li għażel li jċedi u jbaxxi rasu għal dik il-pressjoni. Jingħad għalhekk illi l-pressjoni u s-sugġestjoni jikkozzaw mat-teżi tal-impunjazzjoni

kawża ta' inkapaċità mentali⁶. Ingħad ukoll illi għalkemm jista' jirriżulta li kien hemm xi tip ta' pressjoni sabiex isir testment, l-impunjazzjoni tirrikjedi l-prova li t-testatriċi ma kienitx f'sensiha b'tali mod u manjiera li ma kienitx kapaċi tiddeċiedi b'moħħha⁷.

F'dan il-kuntest jassumu mportanza akbar il-fehmiet espressi minn persuni professjonali bħal ma huma t-tabib kuranti tat-testatriċi kif ukoll in-Nutar li rrediga t-testment u li allura jkunu f'pożizzjoni li jitfgħu aktar dawl fuq l-istat u l-imġieba tat-testatriċi fiż-żmien rilevanti.

It-testment illi qiegħed jiġi mpunjat bis-saħħa ta' din il-kawża huwa dak li għamlet it-testatriċi fit-18 ta' Frar 2009 u allura jrid jiġi ppruvat illi f'dak il-perjodu t-testatriċi kienet għaddejja minn żmien ta' instabilità mentali li rrendietha inkapaċi li tapprezza dak illi kienet qegħda tagħmel. Irid jingħad illi mhux pretiż mill-attur li jressaq prova tal-inkapaċità dakinhar li sar it-testment għaliex il-fattur taż-żmien jieħu in konsiderazzjoni perjodu u mhux il-mument speċifiku li fih isir l-att. Dak illi l-attur irid jagħmel il-prova tiegħu huwa l-aġir tat-testatriċi fiż-żmien li fih sar it-testment.

Kruċjali għall-kawżi bħal ma hija dik ta' lllum, hija x-xhieda tan-Nutar li jkun irrediga t-testment u għalhekk huwa l-persuna l-aktar idonea biex tiddekrivi u allura tistabblixxi jekk it-testatur kienx konsapevoli minn dak illi kien qiegħed jagħmel fil-mument li sar it-testment. Fil-każ ta' lllum in-Nutar George *sive* Jurgen Galea li rrediga t-testment ma xehedx f'dawn il-proċeduri għalkemm xehed fil-proċeduri penali u fil-kawża mibdija minn Guzeppa Camilleri. Il-Qorti ma tistax ħlief tosserva kif prova daqstant kruċjali baqgħet ma saritx, la minn parti u lanqas minn oħra. Mill-banda l-oħra tressqet sabiex tixhed in-Nutar Mariella Mizzi li għalkemm taħdem fl-istess ufficċju tan-Nutar Galea xehdet skjettament li ma kienitx involuta fil-kwistjoni tat-testment li qiegħed jiġi mpunjat u għalhekk ma setgħetx tixhet dawl fuq il-mertu tal-vertenza.

⁶ Ara: **Reverendu Saċerdot Giuseppe Desira vs Noel Agius et**, P.A., 5 ta' Ottubru 1994

⁷ Ara: **Joseph Galea pro et noe et vs Maria mart Michele Camilleri**, Qorti tal-Appell, 1 ta' Lulju 2015; **Anton Ellul et vs Maria Busuttil et**, P.A., 14 ta' Jannar 2013

In-nuqqas ta' din it-testimonjanza fundamentali jhalli diversi perplessitajiet fil-ħsieb ta' din il-Qorti. Waqt illi jibqa' mhux magħruf l-istat mentali tat-testatriċi fil-mument partikolari li fih ġie redatt it-testment, il-Qorti hija rinfaċċjata b'sitwazzjoni u fatti li jixhtu dubju sejru dwar l-intenzjoni u l-kapaċità tat-testatriċi. Huma diversi l-fatturi li qieset il-Qorti f'dan ir-rigward. Fl-ewwel lok, huwa l-konvenut stess illi jgħid illi t-testatriċi qalet lilu li riedet tagħmel testment. Jgħid ukoll li kienet tgħidlu li ħadd ħliefu u martu ma kienu jżuruha. Korroborazzjoni ta' x'intqal bejn il-konvenut u t-testatriċi ma hemmx lanqas minn xi ħaddiem tal-faċilitajiet ta' kura fejn kienet rikoverata t-testatriċi. In oltre, il-konvenut stess jikkonċedi li kien hu li kkuntattja lin-Nutar Galea u li kien dejjem l-istess konvenut li fuq struzzjonijiet tal-imsemmi Nutar inkariga lill-psikjatra Dr. Joseph Vella Baldacchino sabiex jeżamina l-istat mentali tat-testatriċi.

Il-Qorti sejra tagħmel referenza għall-każ deċiż fis-sena 1975 mill-Qrati Inglizi fl-ismijiet Kenward vs Adams fejn il-Qorti stabbiliet illi:

"In the case of an aged testator or a testator who has suffered illness, there is one golden rule which should always be observed, however straightforward matters may appear, and however difficult or tactless it may be to suggest that precautions be taken: the rule is that the making of a will by such a testator ought to be witnessed or approved by a medical practitioner who satisfies himself of the capacity and understanding of the testator, and records and preserves his examination and finding."

Iċ-ċerifikat mediku, anki jekk sugġett għall-kontestazzjoni, huwa prova b'saħħitha f'każ illi tiġi kontestat l-validità tat-testment⁸. Il-Qorti sejra għalissa tiffoka fuq l-irwol żvolt min-Nutar Jurgen Galea qabel tgħaddi sabiex tagħmel l-evalwazzjoni tagħha rigwardanti ċ-ċertifkazzjoni medika.

Għal din il-Qorti il-fatt illi n-Nutar talab ċertifikat mediku juri ċertu livell ta' serjetà da parti tiegħu fis-sens illi ried jaċċerta

⁸ Ara: Anton Ellul et vs Maria Busuttil et, P.A., 14 ta' Jannar 2013

ruħu li t-testatriċi tiġi eżaminata minn tabib u li jinħareġ ċertifikat mediku li jattesta jekk it-testatriċi kienitx kapaċi tagħmel testment dakinhar li għamlitu. Fil-każ tal-lum iċ-ċertifikat mediku huwa datat 17 ta' Frar 2009 waqt illi t-testment huwa datat 18 ta' Frar 2009.

Fin-nota ta' sottomissjonijiet tagħhom l-atturi jirrivaw illi n-Nutar Galea mar fid-dar tal-anzjani fejn kienet qiegħda ttrissjedi t-testatriċi b'kopja ġa stampata tat-testment tant illi l-uniċi nserzjonijiet fl-att li saru bil-pinna tan-Nutar jirreferu għad-data li fiha sar l-att impunġat u d-dettalji tax-xhieda.

Il-Qorti tosserva illi mill-provi ħareġ b'mod ċar li n-Nutar iltaqa' mat-testatriċi darba waħda biss u cioè dakinhar illi sar it-testment. Fl-istess waqt mill-provi ma jirriżultax li dak il-ħin li sar it-testment in-Nutar talab li jistampa kopja tal-att kif lanqas ma daħħal id-data u d-dettalji tax-xhieda b'mod stampat. Dawn il-fatturi jpoġġu f'moħħ il-Qorti l-ħsieb illi n-Nutar Galea mar quddiem it-testatriċi bit-testment ġa abbozzat u li meta n-Nutar żar lit-testatriċi din kienet biss formalità fejn inqara t-testment u b'xi mod inkisbet il-firma tat-testatriċi. La huwa mifhum f'liema stat mentali kienet it-testatriċi f'dak il-mument u lanqas ma huwa magħruf jekk fehmitx l-implikazzjonijiet tad-dispożizzjonijiet testamentarji tagħha fuq dak l-att.

Naturalment kien jinkombi fuq l-atturi li jressqu l-prova dwar il-kapaċità u l-istat mentali tat-testatriċi fil-mument u apparti li jesebixxu kopji taċ-ċertifikati mediċi, waħda mill-aqwa provi li setgħu ġabu `l quddiem kellha tkun ix-xhieda tan-Nutar Galea. Biss, anki jekk il-piż tal-prova jinkombi fuq l-atturi, kien fl-interess tal-konvenut illi jara li n-Nutar Galea jixhed f'dawn il-proċeduri għaliex fl-aħjar ipoteżi għalih, in-Nutar seta' jikkonferma l-luċidità u l-konsapevolezza tat-testatriċi fil-mument li fih sar it-testment. Għal din il-Qorti, in-nuqqas ta' din il-prova huwa konferma tal-fatt li kollox kien pre-fabbrikat bin-Nutar Galea jirrifletti fit-testment ix-xewqa tal-konvenut waqt illi jwettaqha billi b'xi mod jikseb il-firma tat-testatriċi. Għal kull buon fini l-Qorti żżid tgħid illi mhuwix kontestat illi l-firma fuq it-testment hija proprju dik ta' Elizabetta Pace.

Id-dubji tal-Qorti dwar il-vera volontà tat-testatriċi jkomplu jissaħħu meta jsir eżami komparattiv bejn it-testment datat 5 ta' Settembru 2000 u dak tat-18 ta' Frar 2009. Bis-saħħa tal-ewwel testment, kif sussegwentement il-kontenut tiegħu ġie kkonfermat bit-testment tal-1 ta' Diċembru 2006, waqt illi nnominat lin-neputijiet tagħha aħwa Camilleri bħala l-eredi universali tagħha, Elizabetta Pace ħasbet ukoll f'ħutha u ħalliet b'titolu ta' legat favur tagħhom "*fi kwoti ndaqs bejniethom, id-dritt ta' l-użu u l-użufrutt ta' l-assi universali tagħha kollha kemm huma*". Jidher però li Elizabetta Pace ma ħalliet ebda disposizzjoni favur ħutha fit-testment li qiegħed jiġi mpunjat. Il-Qorti allura tistaqsi kif bniedma li hija deskritta bħala persuna li ma tridx differenzi tista' tasal mhux biss li tħalli neputi wieħed bħala l-eredi universali tagħha iżda illi saħansitra nesiet lil ħutha li għexet prattikament għomorha kollu magħhom u tant kienet qrib tagħhom tul ħajjitha? Mill-atti ma jirriżultax li l-aħwa Pace kienu kisruha tant li kellhom jiġu esklużi mill-wirt tagħha. Lanqas ma jirriżulta li kien hemm xi diżgwid bejn l-aħwa Camilleri u t-testatriċi. Dawn iċ-ċirkostanzi, speċifikament innuqqas ta' raġuni wara d-dispożizzjonijiet testamentarji ta' Elizabetta Pace, jkompli jsaħħu l-fehma tal-Qorti li t-testment ma jirrispekkjax il-volontà u l-konsapevolezza ta' Pace fuq l-att li kienet qiegħda tagħmel.

Ferm il-premess, il-Qorti sejra issa tgħaddi għall-prova taċ-ċertifikazzjoni medika dwar l-istat mentali tat-testatriċi. Sejra tibda billi tagħti rendikont kronoloġiku taċ-ċertifikazzjoni li nħarget fil-konfront ta' Elizabetta Pace.

Mill-provi rriżulta illi t-tabib kuranti tat-testatriċi kien Dr. Philip Sciortino biss dan ma tressaqx sabiex jixhed fil-proċeduri *de quo*.

Xehed it-tabib Chris Muscat li kkonferma li hu ltaqa' mat-testatriċi meta din diġà kellha 90 sena u nvistaha fuq talba ta' wieħed min-neputijiet tagħha, David Camilleri, li nzerta ħabib tal-istess tabib. Dr. Muscat ħareġ ċertifikat datat 15 ta' Novembru 2007 fejn huwa ċertifika lil Elizabetta Pace bħala li tbatu minn "*severe dementia and is disoriented to time and place and person.*" F'ċertifikat sussegwenti li ħareġ fl-10 ta' Frar 2008

it-Tabib Muscat jgħid illi *"She is severely demented and disoriented to time and persona and place."*

Fix-xhieda tiegħu it-Tabib Muscat qal illi f'mument minnhom kien huwa stess illi ssuġġerixxi li tiġi rikoverata għaliex ma kienitx għadha tajba biex tibqa' d-dar. F'dan ir-rigward kien ħareġ iċ-ċertifikat mediku tal-10 ta' Frar 2008 sabiex b'hekk Pace setgħet taqbez il-lista twila ta' stennija li hemm sabiex wieħed jiddaħħal f'residenza tal-anzjani.

Huwa xehed illi f'dan il-każ ikkonstata li Pace kienet tbatu minn *dementia* senili mill-mod ta' kif hija kienet iġġib ruħha u mit-twegibiet għal domandi bażiċi li għamlilha. Żied jgħid illi hu qatt ma raha f'mument ta' luċidità.

Xehed ukoll it-Tabib Godfrey Farrugia li spjega li l-aħħar li ra lil Elizabetta Pace kien lejn l-aħħar tas-sena 2007 u ġa dak iż-żmien kienet timmanifesta sinjali ta' diżorjament u stat ta' konfużjoni. Huwa rrilaxxa ċertifikat datat 27 t'April 2011 f'dan ir-rigward.

Dr. Giacinto Bartolo, Uffiċjal Mediku fi ħdan Mosta Central Home xehed illi Elizabetta Pace giet rikoverata fl-imsemmija struttura fis-6 ta' Novembru 2008, fl-età ta' 91 sena għaliex kienet teħtieġ kura residenzjali. Jgħid illi ġa dakinhar hija kienet *"suffering from dementia and was disoriented to time and place from day one."* Żied jgħid illi hija kienet totalment dipendenti fuq l-għajnuna kawża tal-istat mentali tagħha. Issokta jgħid illi:

"Elizabetta Pace suffered from severe visual hallucinations, seeing persons in her room who were not actually there and repeatedly mentioned actually seeing a horse in her room indeed she lived in an existence of her own. She was frequently confused and completely disoriented at times."

Kompla jixhed illi Pace kienet tbaġhti minn *"advanced dementia with extremely poor cognitive function, having visual hallucinations"* u dan ġa mis-sena 2008 tant illi fil-fehma tiegħu hija ma kelliex il-kapaċità testamentarja sabiex tagħmel atti ċivili u kienet ilha f'dan l-istat sa minn tal-anqas minn Novembru tas-sena 2008.

Fix-xhieda tiegħu quddiem din il-Qorti, it-Tabib Bartolo xehed illi Pace kienet tkun disturbata ħafna matul il-lejl tant illi kien ikun hemm diversi lamenteli minn residenti oħra għaliex ma kienitx tħallihom jorqdu. Għalhekk Pace ġiet preskritta xi mediċini sabiex jgħinuha torqod aħjar. Għalkemm ma jeskludix li kellha mumentu luċidi jgħid illi huwa qatt ma raha f'dan l-istat.

Dr. Peter Ferry, Consultant Geriatrician li ħadem ukoll mal-pazjenti rikoverati fl-isptar Karen Grech, xehed illi huwa kien ġie avviciinat mit-tabib Dr. Philip Sciortino u flimkien eżaminaw lil Elizabetta Pace nhar it-18 t'April 2007 ġewwa d-dar tagħha. Spjega illi sussegwentement għall-mewt ta' oħtha Philippa, it-testatriċi bdiet tbatu minn depressjoni tant illi ntefgħet fis-sodda u lanqas timxi aktar ma riedet. Kompla jixhed illi meta ġiet rikoverata ġewwa l-isptar Karen Grech kien sarilha eżami mediku għad-*dementia*. Dr. Ferry spjega illi l-marka ta' zero (0) tindika li l-pazjent qiegħed ibati minn *dementia* akuta waqt illi marka ta' 10 tindika li l-pazjent m'għandux *dementia*. Fil-każ ta' Elizabetta Pace hija ġabet marka ta' 4 minn 10. Pace ġiet sottomessa għal eżamijiet ulterjuri u f'wieħed minnhom addirittura ġabet marka ta' 2 minn 10. Dr. Ferry kompla jixhed li dawn il-marki urew li hija kienet qegħda tbatu minn *dementia*. Is-sitwazzjoni tagħha kienet tali li saħansitra riedet min ifakkarha biex tagħmel anki l-aktar affarijiet sempliċi bħal tagħlaq vit, titqalleb fis-sodda, fost l-oħrajn.

Dr. Ferry kompla jixhed illi fis-26 ta' Awwissu 2009 Elizabetta Pace ġiet sottomessa għal CT scan li wera li hija kellha *advanced atrophic changes* li għalkemm jistgħu jiġu bl-età, huma sinjali aktar evidenti f'pazjentili jsofru mid-*dementia*. Kompla jgħid illi tant kienet servera l-kondizzjoni ta' Pace li fil-25 ta' Ottubru 2010 kien sarilha *referral* biex tiġi rikoverata f'faċilità aktar idonea għal dawn it-tip ta' pazjenti u l-bżonnijiet tagħhom.

Il-konvenuti għażlu li ma jagħmlux kontro-eżami lil Dr. Peter Ferry.

Il-Qorti rat ukoll ir-rapport redatt *ex-parte* mill-psikjatra Dr. Anthony Dimech fuq inkarigu tal-atturi. Minn dan ir-rapport jirriżulta illi l-espert *ex-parte* qatt ma ltaqa' mat-testatriċi u għalhekk ir-rapport tiegħu huwa bbażat esklussivament fuq dak

illi rriżulta lilu miċ-ċertifikati rilaxxjati mit-tobba Dr. Giacinto Bartolo, Dr. Godfrey Farrugia, Dr. Chris Muscat u Dr. Joseph Vella Baldacchino. L-espert *ex-parte* ddikjara wkoll illi ra x-xhieda li ngabru fil-kors tal-proċeduri odjerni kif ukoll it-testment impunjat. Huwa jikkonkludi illi fiż-żmien illi Elizabetta Pace għamlet it-testment hija:

"was suffering from advanced dementia in February 2009 and in my professional opinion, as a result of the nature and degree of her mental illness, she did not have testamentary capacity."

Il-Qorti tosserva illi waqt li l-konvenuti ressqu talba għall-isfilz tar-rapport redatt *ex-parte*, liema rikors gie miċħud, il-konvenuti għażlu li ma jagħmlux kontro-eżami lill-imsemmi espert.

Waqt illi ħadet in konsiderazzjoni l-fehma espressa mill-espert *ex-parte*, fl-istess waqt il-Qorti qegħda tizen dan ir-rapport b'ċirkospezzjoni. Apparti l-fatt li l-espert in kwistjoni ibbaża l-fehma tiegħu fuq dak li jirriżulta mill-atti mingħajr qatt ma kellu l-opportunità li jeżamina lill-attriċi *di persona*, il-Qorti qegħda tiegħu in konsiderazzjoni l-fatt li dan ir-rapport ċertament illi għandu element ta' soġġettività.

Fuq struzzjoniet tan-Nutar Galea, il-konvenut talab lill-psikjatra Dr. Joseph Vella Baldacchino sabiex jeżamina lil Elizabetta Pace. Dr. Vella Baldacchino tkellem personalment mat-testatriċi meta nvistaha fid-dar residenzjali tal-Mosta fejn kienet rikoverata. Il-vista medika saret fis-17 ta' Frar 2009 u cioè lejliet li sar it-testment impunjat. Dr. Vella Baldacchino iċċertifika li dakinhar Pace kienet orjentata tajjeb, kienet taf tesprimi s-sinifikat li tirredigi testment. Osserva li "*Her judgment and cognitive function are well present*" tant illi rilaxxja ċertifikat fejn jattesta li t-testatriċi ma kienitx qegħda tbatu minn mard mentali.

Meta xehed quddiem din il-Qorti, Dr. Vella Baldacchino kkonferma li ċ-ċertifikat rilaxxjat minnu fis-17 ta' Frar 2009 huwa msejjes fuq kif ra lit-testatriċi dakinhar. Xehed illi jista' jagħti l-każ illi jew qabel jew wara dakinhar Pace kienet fi stat mentali ieħor, stat konfużjonali li madanakollu ma jammontax għal stat ta' *dementia*. Issokta jgħid illi meta jqis dak illi niżżel

Dr. Bartolo fiċ-ċertifikat rilaxxjat minnu, aktar jidher li Pace kienet fi stat konfużjonali.

Dr. Vella Baldacchino fisser li sabiex tiċċertifika persuna bħala li għandha l-kapaċità testamentarja huwa meħtieġ biss li wieħed iħares lejn il-luċidità tal-persuna. Spjega illi li kieku l-każ kien dwar kuntratt jew att ta' donazzjon, l-eżami mediku kien ikun aktar approfondit billi kienet issir aċċertazzjoni akbar dwar il-kapaċitajiet mentali tal-persuna partikolarment dwar jekk hijiex tifhem għalxiex diehla u l-valur tal-att. F'dan il-każ Pace uriet li kienet taf xi jfisser testment. Hija ma dehritx li kellha traċċi ta' mard psikjatriku tant illi žied jgħid illi:

"Il-ġudizzju tagħha kien tajjeb fis-sens li kienet taf fejn qiegħda u kienet taf x'inhil tagħmel u rrispondiet għad-domandi b'mod korrett relatat ma' l-aspett ta' testment."

Kompla jixhed illi l-fatt li jkun hemm *disorientation to time and place* ma jfissirx li b'daqshekk il-pazjent qiegħed ibati minn *dementia*. Issokta jgħid illi d-*dementia* hija kundizzjoni progressiva u mhux lok li l-pazjent ikollu *dementia* llum u għada jgħaddilu. Žied jgħid illi ċ-ċertifikat minnu rilaxxjat huwa rilevanti u relattiv għall-ħin li fih ikun sar tant illi jinsisti mal-persuni nteressati li testment għandu jsir fi żmien massimu ta' 24 siegħa minn mindu jiġi rilaxxjat iċ-ċertifikat.

Dr. Vella Baldacchino kkonferma li hu ma rax il-faxxiklu mediku ta' Elizabetta Pace qabel eżaminaha.

Il-Qorti qieset bir-reqqa dak kollu li rriżultalha mill-inkartament voluminuż ta' dan il-proċess. Xtarret dak illi xehdu t-tobba li raw lit-testatriċi, wieżnet ix-xhieda tal-familjari tagħha u qieset ukoll id-disposizzjonijiet kif jirriżultaw mit-testment tat-18 ta' Frar 2009.

Il-Qorti ma tistax ma tosservax li hemm inkroguwenza kbira bejn dak li jirriżulta mit-testment impunjat u dak illi jirriżulta minn dawk preċedenti. Il-laxxitu kif jirriżulta mit-testment impunjat jikkozza wkoll ma kif ġiet deskritta l-istess testatriċi fis-sens li hija persuna li ma tagħmilx differenzi tant illi bit-testment tagħha tal-5 ta' Settembru 2000 hija ddikjarat li l-laxxitu kif sar

fuq dak it-testment kien intenzjonat propju biex jagħmel tajjeb għan-nuqqasijiet ta' ħuha meta ma ħalliex laxxitu ugwali lin-neputijiet tiegħu. Il-Qorti qieset ukoll li bl-aħħar testment tagħha t-testatriċi ħalliet barra kompletament lil ħutha li jirriżulta li dejjem kellhom relazzjoni tajba bejniethom u li ftakret fihom fit-testmenti preċedenti tagħha. Fil-fehma ta' din il-Qorti d-dispożizzjonijiet kif jirriżultaw mit-testment impunjat għalkemm inspjegabli u jkomplu jsaħħu l-fehma tal-Qorti li l-konvenut irranġa l-affarijiet kif jaqbel lilu. Madanakollu lanqas ma tista' l-Qorti tinjora l-laxxiti magħmula a favur terzi. Biss, il-kawża odjerna mhijiex sabiex jiġi stabbilit li t-testment sar b'qerq iżda sabiex jiġi determinat jekk it-testatriċi kelliex il-kapaċità mentali sabiex tagħmel testment.

Abbażi tal-prinċipji legali enunċjati aktar 'il fuq, il-fulkrum tal-kwistjoni jibqa' l-kapaċità testamentajra *in punctum temporis* li madanakollu ma ngabet lilha ebda prova li twassalha tiddubita fl-oġġettività tiegħu, dan dejjem relattivament għall-ġurnata partikolari meta sar l-eżami, kif ingħad huwa ż-żmien relattivament viċin għal meta sar l-att impunjat. F'dan il-każ il-Qorti għandha quddiemha għadd ta' ċertifikati mediċi fejn waqt illi t-tobba tal-familja u t-tabib ġerjatriku ddikjaraw li t-testatriċi kienet ilha minn tal-anqas mis-sena 2007 ssofri minn *dementia* qawwija, iċ-ċertifikat rilaxxjat mill-psikjatra Dr. Joseph Vella Baldacchino jixhed eżattament il-kuntrarju u cioè li proprju sa lejliet li sar it-testment, "*Her judgment and cognitive function are well present.*"

Il-Qorti hija ben konsapevoli mill-fatt illi l-psikjatra Dr. Joseph Vella Baldacchino ġie nkarigat mill-konvenut.

Tenut kont illi f'dan il-każ baqa' ma xehedx in-Nutar li rrediga t-testment, tenut ukoll kont tal-kunflitt tal-provi, tenut kont ukoll tal-fatt li x-xhud fuq l-att ma tefgħet ebda dawl fuq l-istat tat-testatriċi fil-mument li sar it-testment, tenut kont ukoll tal-aġir qarrieqi tal-konvenut fil-konfront ta' familjari oħra tiegħu, fl-istess waqt ma tqisx li għandha quddiemha provi univoċi, ċari u suffiċjenti kif tesiġi l-liġi b'mod tassattiv, sabiex tiddikjara l-inkapaċità testamentarja ta' Elizabetta Pace. Tqis illi l-atturi ma seħħilhomx iressqu provi konkludenti sabiex jikkontestaw u jiskreditaw iċ-ċertifikazzjoni maħruġa mill-espert psikjatriku li

del resto mhux biss huwa l-espert *in materia* iżda huwa wkoll l-unika espert li eżamina lill-attriċi fiż-żmien immedjatament viċin id-data meta sar it-testment. Il-Qorti qegħda tgħid dan għaliex il-bqija tat-tobba li xehdu f'dawn il-proċeduri lkoll kien ilhom is-snin ma jeżaminaw lit-testatriċi medikament u għalhekk ċertament illi għalkemm l-opinjoni tagħhom ma tistax tigi skreditata, wieħed irid iqis dawn l-opinjoni jiet fil-kuntest ta' dak li xehed il-psikjatra Dr. Joseph Vella Baldacchino meta qal li *dementia* hija xi haġa progressiva li tmur għall-agħar maż-żmien u li huwa aktar probabbli li t-testatriċi kienet tinsab fi stat konfużjonali li aktarx ġie skambjat bħala sintomatiku ta' dimenzja. Din it-teżi ma ġietx kontradetta.

Meta tqis il-fatti u l-opinijiet mediċi espressi, din il-Qorti ma tistax tasal għal fehma mitluba mill-atturi li tirriżulta prova ċara u inekwivoka li Elizabetta *sive* Lisa Pace kienet inkapaċi fil-grad mitlub mil-liġi sabiex tersaq għat-testment tat-18 ta' Frar 2009.

Għalhekk u għal dawn ir-ragunijiet, din il-Qorti qegħda taqta' u tiddeċiedi din il-kawża billi filwaqt illi tiċhad l-ewwel eċċezzjoni, tilqa' l-bqija tal-eċċezzjonijiet u tiċhad it-talbiet kollha kif dedotti.

L-ispejjeż ta' din il-kawża għandhom jithallsu mill-atturi fi kwoti ndaqs benjiethom.

IMHALLEF

DEP/REG